

N:o 1.

Ank. till Riksd. kansli den 20 februari 1906, kl. 3 e. m.

*Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 1,
i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl.
Maj:t angående undervisning i hälsolära vid rikets
offentliga skolor.*

Till utskottet har remitterats en af herr E. O. V. Wavrinsky i Stockholm inom Andra Kammaren väckt motion (n:o 127), hvori hemställes, »att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huru undervisning i hälsolära — och dess tillämpning — i de offentliga skolorna i riket bäst bör ordnas för att motsvara sitt ändamål: danandet af ett friskt, kraftigt och på utvecklingsmöjligheter rikt släkte, och till Riksdagen inkomma med framställning om de åtgärder, som af denna utredning kunna föranledas».

I fråga om de i flera hänseenden särdeles beaktansvärda motiv, som motionären anført för sin hemställan, tillåter utskottet sig hänvisa till motionen. Såsom af denna framgår, har ifrågavarande ärende äfven vid de tvenne närmast föregående lagtima riksdagarna på grund af framställningar från samme motionär förelegat till pröfning.

I den år 1905 af herr Wavrinsky väckta motionen rörande denna angelägenhet hemställdes, »att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga åtgärder för att en systematisk undervisning i tillämpliga delar i ämnet hälsolära vid våra läro- och utbildningsanstalter måtte meddelas med ledning af därför lämpade läroböcker». Öfver denna motion (n:o 3 i Andra Kammaren 1905) afgaf Andra Kammarens första tillfälliga utskott, till hvilket motionen hänvisats, ett utlåtande, som med utelämnande af ingressen hade följande lydelse:

Bih. till Riksd. Prot. 1906. 8 Saml. 2 Afd. 2 Band. 1 Häft. (N:o 1) 1

»Det är obestriddt, att hälsolärans viktigaste sanningar utgöra ett kunskapsområde, med hvilket hvarje uppväxande samhällsmedlem bör göras förtrogen. Kännedom om människokroppens byggnad och lifsförrättningar samt om hufvudvillkoren för de kroppsliga organens bevarande i tillfredsställande skick är en kunskap af synnerligen stort praktiskt värde för hvarje människa. Ju tidigare ifrågavarande kunskap meddelas — naturligtvis under förutsättning, att lärjungarna nått den utveckling, som för dess verkliga uppfattande är af nöden — ju större utsikt finnes, att den skall komma att bära frukt genom att motverka tillägnet af för hälsan skadliga vanor och främja ett sundt och naturenligt lefnadssätt. Har människan en gång kommit in på en oriktig väg i detta afseende och tillägnat sig vanor, som från hälsovårdssynpunkt måste betecknas såsom skadliga, men hvilkas tillfredsställande för henne blifvit ett slags behof, så är det vida mindre sannolikt, att hon genom en senare förvärfvad insikt skall kunna föranledas att återgå till efterlefnad af hälsolärans bud. Det lider intet tvifvel, att mycken förvändhet i människors lefnadssätt och mycken af sådan förvändhet vållad ohälsa har sin rot i okunnighet samt genom en i rätt tid meddelad undervisning om grundvillkoren för ett sundt lefnadssätt skulle kunnat förekommas.

Insikten härom är ingalunda ny. Redan långt före detta har man haft klart för sig, att hälsoläran är ett ämne, hvari ungdomen borde erhålla undervisning, och man har äfven vidtagit åtgärder för att bringa en sådan undervisning till stånd. Utskottet finner sig med afseende härå bära erinra om följande förhållanden.

I den hittills gällande stadgan för rikets allmänna läroverk af den 1 november 1878 upptages i lärokursen för klasserna 6:2 och 7:1 under rubriken naturvetenskap bland annat: »Människokroppens byggnad och förrättningar äfvensom i sammanhang därmed det allmännaste af hälsoläran.» Ett lika lydande moment återfinnes i den af senaste läroverkskommittén i dess betänkande den 8 december 1902 föreslagna lärokursen för såväl realskolans sjätte klass som nedersta ringen i gymnasiet.

Enligt gällande normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor skall redan i den egentliga folkskolan meddelas en »redogörelse för människokroppens byggnad, förrättningar och vård». I samma normalplan upptages bland läroämnena för folkskolans högre afdelning »Naturkunnighet med hälsolära» samt angifves, att undervisningen i sistnämnda ämne på detta stadium bör meddelas »i samband med förnyad och mera omfattande framställning af människokroppens byggnad och förrättningar».

Enligt stadgan för rikets folkskolelärare- och folkskolelärarinneseminarier den 29 januari 1886 skall naturkunnighetsundervisningen i lägsta klassen af dessa läroanstalter omfatta äfven en »framställning af människokroppens byggnad, förrättningar och vård».

Vidare må påpekas, att undervisning om de rusgifvande ämnenas natur och verkningar, hvilken undervisning ju bör anses omfatta en speciell del af hälsoläran, enligt kungl. cirkuläret den 4 november 1892 skall meddelas i alla offentliga skolor. Enligt nyss nämnda normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor bör ifrågavarande undervisning i den egentliga folkskolan utsträckas till att omfatta äfven de narkotiska ämnena.

Att nu angifna föreskrifter icke blifvit utan verkan, framgår af lärobokslitteraturen

å detta område. Åtskilliga nyare läroböcker i naturkunnighet innehålla kortfattade framställningar i hälsolära. Så är förhållandet med läroböckerna ej blott för allmänna läroverket (bland annat den af motionären omnämnda, vid en mängd läroverk begagnade »Lärobok i naturkunnighet» af S. Almquist och N. G. W. Lagerstedt) utan ock för folkskolan (exempelvis den på detta område mycket allmänt använda »Lärobok i naturkunnighet» af Hjalmar Berg och And. Lindén). Därjämte hafva utgifvits särskilda, för skolbruk afsedda eller för sådant ändamål begagnade handledningar i hälsolära (t. ex. »Hälsolära» af And. Lindén, »Hälsöwards- och sjukvårdslära» af J. Göransson m. fl.).

Af det nu anförda framgår, att behovet af undervisning i hälsolära för det uppväxande släktet redan förut uppmärksamrats, och att hälsoläran såsom undervisningsämne redan har en viss plats i våra allmänna skolor.

Å andra sidan måste emellertid erkännas, att undervisningen i hälsolära ingalunda hittills blifvit i tillräcklig grad tillgodosedd. Erfarenheten ådagalägger nogsam, att denna undervisning vid våra läroanstalter i allmänhet icke erhållit den ställning, som den med hänsyn till sin betydelse bör innehafva. I de skolor, där vederbörande lärare haft speciellt intresse för ämnet, kan väl en tillfredsställande undervisning i hälsolära hafva förekommit, men i flertalet läroanstalter har sådan undervisning icke i tillbörlig omfattning meddelats.

Orsaken till detta förhållande ligger enligt utskottets förmenande till någon del i den omständigheten, att ofvan anförda bestämmelser, hvilka meddelats rörande undervisning i hälsolära, erhållit en alltför knapphändig affattning. Liksom i fråga om andra läroämnen borde också beträffande hälsoläran till ledning för läraren närmare anvisningar gifvits om hvad vid undervisningen företrädesvis borde meddelas. Af en naken föreskrift, att undervisning i det eller det ämnet skall meddelas, kan man i själfva verket ej vänta synnerligt resultat. Liksom beträffande öfriga grenar af naturkunnigheten böra ock i fråga om hälsoläran bestämda läroplaner upprättas för olika slag af undervisningsanstalter. Befintligheten af sådana planer komme gifvetvis att inverka på läroböckernas beskaffenhet, enär vederbörande läroboksförfattare måste finna sig föranlättna att taga hänsyn till desamma och söka att hvar för sig i bästa möjliga form framställa det innehåll, som skall utgöra föremål för undervisningen.

En ännu viktigare orsak till det mindre tillfredsställande skick, hvori undervisningen i hälsolära vid våra offentliga skolor hittills i allmänhet befunnit sig, måste emellertid sökas i den omständigheten, att *alltför litet gjorts för att bereda de lärare, hvilka haft till åliggande att meddela nämnda undervisning, tillfälle att erhålla nödig utbildning i ämnet*. Det är i detta afseende framför allt påfallande, att våra *folkskolelärare- och folkskolelärarinneseminarier* höra till de läroanstalter, hvilkas läroplan erbjuder den minsta garantien för att undervisningen i hälsolära skall komma att meddelas på ett tillfredsställande sätt och i tillräckligt omfång. Å deras läroplan förekommer ifrågavarande läroämne endast för så vidt det inbegripes i den »redogörelse för människokroppens byggnad, förrättningar och vård», som tillhör första klassens lärokurs, hvarförutom kungl. cirkuläret den 4 november 1892 naturligtvis gäller äfven dessa anstalter. I fråga om ämnets tillgodoseende på *läroplanen* stå seminarierna sålunda på visst sätt efter till och med de allmänna folkskolornas högre afdelning, för hvilken under-

visning i hälsolära finnes uttryckligen föreskrifven. Det bör under sådana omständigheter icke väcka förvåning, att undervisningen i hälsolära i folkskolan icke kommit till sin fulla rätt. Man kan icke vänta, att denna undervisning skall i folkskolorna blifva tillbörligen tillgodosedd, så länge hälsoläran icke i de anstalter, där folkskolornas lärare och lärarinnor erhålla sin utbildning, blifvit föremål för en ordnad undervisning i ett mot ämnets vikt svarande omfång. Då en omgestaltning af folkskoleseminarierna nyligen blifvit förebådad och torde få anses snart förestående, synes tidpunkten vara särdeles lämplig för ett påpekande af den brist, som i berörda afseende förefinnes i seminariernas undervisningsplan, på det att nämnda brist vid en blifvande seminarierreform måtte uppmärksammas och afhjälpas.

Liksom en tillfredsställande undervisning i hälsolära inom folkskolorna icke torde kunna åvägabringas, med mindre man drager försorg därom, att en dylik undervisning kommer att meddelas de blifvande folkskolelärarne och folkskolelärarinnorna under deras utbildningstid vid seminarierna, torde icke heller vid dessa senare läroanstalter eller vid de allmänna läroverken behovet af undervisning i hälsolära kunna tillbörligen tillgodoses, därest icke åtgärder vidtagas i syfte att bereda vederbörande lärare tillfälle att vid universiteten eller annorledes förskaffa sig nödig kompetens för ändamålet.

Då undervisning i hälsolära, såsom här ofvan visats, redan i mer eller mindre uttryckliga ordalag är påbjuden beträffande flertalet barndoms- och ungdomsskolor och dessutom med rätta kan anses utgöra en gren af den sedan lång tid tillbaka obligatoriska undervisningen i naturkunnighet, kan den föreliggande motionen icke sägas åsyfta införandet af hälsolära såsom ett nytt läroämne i våra skolor. Dess innebörd sträcker sig icke längre än till framställande af det önskemålet, att den redan påbjudna undervisningen i hälsolära måtte hädanefter komma att blifva bättre tillgodosedd än hittills. Utskottet kan för sin del med hänsyn till det obestriddliga behovet och gagnet däraf, att kännedom om de viktigaste reglerna för hälsans bevarande meddelas det uppväxande släktets medlemmar, icke finna annat, än att detta önskemål är af beskaffenhet att böra förverkligas. Men om så är fallet, böra ock för sådant ändamål lämpade åtgärder vidtagas. Föga utsikt lär finnas, att de redan befintliga bestämmelserna rörande ifrågavarande undervisning, hvilka bestämmelser under rätt lång tid varit gällande och visat sig icke göra till fyllest, hädanefter skulle komma att visa sig mer verksamma samt utan ytterligare mått och steg leda till det åsyftade målet. I synnerhet med hänsyn till den behåddade reformen af folkskoleseminarierna och det särskildt framträdande behovet af en utvidgad och väl planlagd undervisning i hälsolära vid dessa anstalter synes ett uttalande från Riksdagen i motionens syfte vara väl befogadt.

Å andra sidan håller utskottet före, att de åtgärder, som böra vidtagas för främjande af undervisningen i hälsolära vid de offentliga skolorna, icke lämpligen böra sträckas längre, än hvad här ofvan föreslagits. Utskottet förordar således icke, att hälsoläran erhåller en alldeles särskild plats å skolornas läsordningar med ett visst timantal för hvarje vecka. Fortfarande som hittills bör

ifrågavarande undervisning betraktas såsom en gren af undervisningen i naturkunnighet och meddelas under de åt detta ämne anslagna lärotimmarna. Visserligen kan det vid en sådan anordning i en del skolor blifva svårt att erhålla tillräcklig tid för undervisningen i hälsolära. Särskildt i folkskolor med s. k. halftidsläsning torde en dylik svårighet icke kunna undvikas. Emellertid torde i våra skolor i allmänhet naturkunnighetens ställning vara sådan, att en ökning af timantalet för detta ämne äfven utan särskild hänsyn till hälsoläran bör anses af behovet påkallad och i sinom tid torde komma att påyrkas. Om en sådan förändring framdeles skulle blifva bragt till stånd, bör man kunna hoppas, att densamma kommer äfven hälsoläran till godo.

Med stöd af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa, att Andra Kammarén i anledning af förevarande motion ville för sin del besluta, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhåller, det Kungl. Maj:t täcktes vidtagna åtgärder i syfte, att undervisningen i hälsolära vid våra offentliga skolor måtte blifva bättre tillgodosedd, än hittills varit fallet.»

Då nu anförda utlåtande den 8 mars 1905 föredragits i Andra Kammarén, gjordes intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan. Däremot föreslogs en ändring i utskottets motivering af sådan beskaffenhet, att de två sista meningarna i nämnda motivering skulle strykas och ersättas med följande:

»Emellertid har redan under 1904 års riksdag i afseende på de allmänna läroverken af såväl det i denna fråga enhälliga särskilda utskottet n:o 1 i dess utlåtande n:o 2 som af Andra Kammarén uttalats den uppfattningen, att i samband med de naturvetenskapliga ämnena undervisning i hälsolära bör meddelas, samt att därvid särskildt bör undervisas rörande missbruk af alkohol och tobak. Härvid beslöt kammarén utan votering och i enlighet med utskottets förslag att, äfven oafsedt krafvet på tillräcklig tid för undervisningen i hälsolära, hemställa om utredning angående beredande af ökad utrymme åt naturvetenskaperna; och tydligen är detta oundgängligt, om undervisningen i hälsolära verkligen skall kunna blifva tillfredsställande. Utan tvifvel gäller detsamma i afseende på våra folkskolor och deras seminarier.»

Såsom skäl för detta ändringsförslag anfördes, att de båda slutmeningarna i utskottets motivering syntes försvaga den gjorda hemställan, enär i desamma förekomme uttryck, som, snart sagdt, innebure en uppmaning till vederbörande att uppskjuta genomförandet af hvad utskottet i sin kläm påyrkat. Med nämnda ändring i motiveringen blef utskottets hemställan af kammarén bifallen.

Ärendet gick härpå till Första Kammarén, som hänvisade detsamma till sitt tillfälliga utskott n:o 2. Detta utskott tillstyrkte enhälligt, att Första Kammarén måtte biträda medkammarens beslut. I motiveringen till sin hemställan inlade utskottet emellertid en gensaga mot den afslut-

ningspassus, som Andra Kammaren fogat till sitt tillfälliga utskotts betänkande, och hvilken förmenades innehålla ett bestämdt kraf därpå, att timantalet för undervisningen i naturkunnighet måtte ökas, för att undervisningen i hälsolära i skolorna skulle kunna bättre tillgodoses. Utskottet höll däremot före, att den mera tillfredsställande undervisning, som beträffande hälsoläran vore af behovet påkallad, borde kunna bringas till stånd utan ökning för sådant ändamål af timantalet.

Genom detta uttalande af Första Kammarens tillfälliga utskott kom dess betänkande att i visst afseende stå i strid med det utlåtande, som Andra Kammaren godkänt. Denna omständighet åter föranledde en ledamot af Första Kammaren att vid ärendets föredragning därstädes yrka afslag å utskottets hemställan, ehuru han, såsom han i ett senare anförande gaf till känna, ingenting hade emot den sak, om hvars främjande vore fråga. Ungefär samma ståndpunkt intogo åtskilliga af kammarens öfriga ledamöter, som togo del i öfverläggningen, medan andra åter förordade bifall till utskottets hemställan. I voteringen segrade afslagsyrkandet med 58 röster mot 56.

Då utskottet efter denna återblick på ärendets behandling vid nästföregående lagtima Riksdag går att uttala sin mening rörande den i år väckta motionen angående undervisning i hälsolära, kan det fatta sig kort. Utskottet ansluter sig fullständigt till den uppfattning, som funnit uttryck i det af Andra Kammarens första tillfälliga utskott år 1905 afgifna här ofvan citerade utlåtande, till hvilket utskottet därför hänvisar. Från denna ståndpunkt kan utskottet ej annat än söka främja det sträfvande, för hvilket motionären gjort sig till målsman. I fråga om de åtgärder, som för ett bättre tillgodoseende af undervisningen i hälsolära närmast böra vidtagas, anser utskottet — i likhet äfven med Första Kammarens tillfälliga utskott år 1905 — att till dem i främsta rummet bör räknas upprättandet af bestämda läroplaner för undervisningen i hälsolära inom olika slag af skolor. Därjämte finner utskottet synnerlig vikt böra läggas därpå, att beträffande lärareutbildningen sådana anordningar bringas till stånd, hvilka äro ägnade att för både högre och lägre skolor bereda tillgång på lärare och lärarinnor, som äro verkligt kompetenta för meddelandet af ifrågavarande undervisning. Äfven anser utskottet, att det ifrågavarande ändamålet skulle kunna afsevärdt främjas, genom att vederbörande skolläkare i någon mån toges i anspråk för detsamma, exempelvis genom hållande af enstaka föreläsningar öfver delar af hälsoläran för ele-

verna i de allmänna läroverkens högre klasser samt vid seminarierna. Hvad särskildt angår den meningsskiljaktighet, som år 1905 yppade sig mellan kamrarna i fråga om timantalet för undervisningen i naturkunnighet, så ställer sig utskottet äfven i detta afseende på samma ståndpunkt, som intogs af Andra Kammarens tillfälliga utskott 1905. Utskottet finner det sålunda icke nödvändigt, att ifrågavarande timantal ökas speciellt för att undervisningen i hälsolära måtte kunna bättre tillgodoses, men håller likväl före, att, därest af hänsyn till de naturvetenskapliga läroämnenas vikt öfverhufvud ett större timantal framdeles skulle komma att anslås åt dessa ämnen, en sådan förändring bör medföra en i någon mån gynnsammare ställning i detta afseende äfven för hälsoläran.

Af öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk har nyligen utarbetats ett förslag till undervisningsplan för realskolan, som jämlikt beslut af 1904 års Riksdag hädanefter skall utgöra den lägre afdelningen af rikets allmänna läroverk. I nämnda förslag till undervisningsplan upptages äfven hälsoläran på sådant sätt, att för klass 6 angifves bland annat följande kurs i naturlära: »Biologi (2 timmar): läran om människokroppen och i sammanhang därmed det allmännaste af hälsoläran, däri inbegripet de rusgifvande ämnenas samt tobakens natur och verkningar; hufvuddragen af läran om växternas lefnadsförhållanden, lifsföreteelser och inre byggnad». — Under rubriken »Metodiska anvisningar» fogas till denna kursuppgift följande närmare bestämmelser:

»I klass 6 skall människokroppens fysiologi vederbörligen beaktas. Hälsoläran bör såvidt möjligt läsas i anslutning till de särskilda organens fysiologi; så genomgås födoämnenas och födas ändamålsenliga sammansättning lämpligen i anslutning till matsmältningsprocessen, bostäders ventilation i sammanhang med lungornas fysiologi, bad i sammanhang med hudens verksamhet. Äfven böra lärjungarna erhålla någon kunskap om bakteriernas betydelse och verkningar samt om de samhällshygieniska medlen till svårare bakteriesjukdomars bekämpande.

Vid behandlingen af alkoholhaltiga dryckers inverkan på människokroppen skall framställningen stödja sig på väl bestyrkta fakta. Följande synpunkter för ämnets behandling kunna exempelvis omnämnas: alkoholen som näringsämne; alkoholens inflytande på kroppstemperaturen och våra subjektiva värmeförnimmelser; alkoholens inflytande på hjärnans verksamhet och arbetsförmågan; alkoholismens inverkan på de olika organen och deras funktioner; alkoholförbrukningens sammanhang med dödlighet, brott och olycksfall; alkoholmissbrukets följder i ekonomiskt afseende.

Äfvenså genomgås tobakens inverkan på nervsystemet, hjärtat och andra organ».

Genom detta förslag har onekligen ett litet steg tagits till främjande af en mera tillfredsställande undervisning i hälsolära. Då emellertid ifrågavarande undervisningsplan, som för öfrigt ännu ej vunnit stadfästelse, är afsedd att gälla blott för ett enda slag af undervisningsanstalter, kan den omständigheten, att ett sådant förslag blifvit utarbetadt, ej utgöra grund för ett afböjande af den i förevarande motion gjorda framställningen.

Motionären hemställer, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t ville anhålla icke blott att utredning må ske, huru undervisning i hälsolära inom skolorna bäst bör ordnas, utan äfven att framställning må göras till Riksdagen om de åtgärder, som af utredningen kunna föranledas. I detta afseende kan utskottet icke helt ansluta sig till motionären. Äfven i fråga om denna punkt finner utskottet lämpligt att vidblifva den uppfattning, som häfdades af Andra Kammarens tillfälliga utskott år 1905, hvilket ville öfverlämna åt Kungl. Maj:t att omedelbart vidtaga de åtgärder, som kunde finnas erforderliga för att undervisningen i hälsolära måtte blifva bättre tillgodosedd. Att beträffande hvarje dylik åtgärd begära aflåtandet af en framställning till Riksdagen torde icke vara ändamålsenligt. I sakens natur ligger, att en dylik framställning måste göras, därest för det ifrågavarande syftet åtgärder skulle finnas påkallade, som antingen kräfva beviljandet af särskilda anslag, eller för hvilkas genomförande Riksdagens medverkan i annat afseende är nödig.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att Andra Kammaren i anledning af förevarande motion ville för sin del besluta, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhåller, det Kungl. Maj:t täcktes vidtaga åtgärder i syfte, att undervisningen i hälsolära vid våra offentliga skolor måtte blifva bättre tillgodosedd än hittills varit fallet.

Stockholm den 20 februari 1906.

Å utskottets vägnar:
ROBERT JOHANSSON.

Herr S. Nordström har begärt få antecknad, att han ej deltagit i detta ärendes behandling inom utskottet.